

*Олександр ДЗЮБЛЮК**(м. Тернопіль)*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ І РОЛЬ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Однією з необхідних умов ефективної організації економічних відносин, що ґрунтуються на ринкових засадах господарювання, є наявність регулятивного впливу з боку держави на перебіг усіх економічних процесів. Багато фундаментальних проблем сучасного суспільства не можуть бути вирішені виключно ринковими механізмами і потребують державної участі. До таких проблем належить не лише розвиток соціальної сфери, котра перетворилась в один з найважливіших чинників економічного росту, а й зростаюча складність функціональних зав'язків усередині ринкової системи, що позначається на втраті сучасною економікою тієї гнучкості, що була притаманна ранньому капіталізму.

Усунення недоліків власне ринкової організації економічних відносин, пов'язаних з її неспроможністю виробляти суспільні блага, долати об'єктивні тенденції до монополізації окремих видів діяльності і ринків збуту, усувати зовнішні ефекти, встановлювати соціально прийнятні границі нерівності у розподілі доходів, визначає потребу в реалізації державою ряду регулюючих функцій. Дані функції покликані надати економічним процесам організований характер, впорядкувати дії суб'єктів ринку, забезпечити дотримання законів та реалізацію суспільних інтересів.

Досягнення указаної мети визначає діяльність державних інститутів, спрямовану передусім на формування рамкових умов економічної діяльності, для якої державою встановлюються свого роду «правила гри», тобто правові засади функціонування суб'єктів ринку усіх форм власності. Крім того, державою реалізуються й суто економічні функції, котрі визначають особливості усього ринкового механізму в сучасних умовах. До таких функцій у розвинутих країнах здебільшого прийнято відносити: продукування цілого ряду суспільних благ і послуг (оборона, безпека, освіта, комунікації, тощо); перерозподіл доходів в суспільстві (трансфертні платежі) з метою усунення надмірної соціальної нерівності в суспільстві шляхом встановлення гарантованого мінімуму оплати праці, індексації доходів, допомоги по соціальному забезпеченню і безробіттю; захист суспільства від «зовнішніх ефектів» (охорона навколишнього середовища); регулювання діяльності природних монополій (наприклад, у сфері енергетики, транспорту, зв'язку, комунального господарства та ін.); підтримання макроекономічної стабільності та згладжування коливань економічного циклу, що здійснюється заходами грошово-кредитної і бюджетної політики з метою стримання інфляції, підтримання валютного курсу, зовнішньоекономічної збалансованості та стимулювання економічного росту. Зазначені функції мають важливе значення з огляду на відсутність у ринкового механізму можливостей забезпечення відповідних умов економічної діяльності, а тому регулятивний процес має, з одного боку, звести до мінімуму можливі негативні прояви ринку, а з іншого - зберегти й розвинути усі позитивні аспекти й переваги ринкових відносин з метою забезпечення максимальної ефективності функціонування економічної системи загалом.

Особливо важливу роль вказаний процес відіграє в умовах адаптації економічної системи до змін, які відбуваються при переході від адміністративно-командних методів управління народногосподарським комплексом до ринкових форм організації суспільного виробництва. При цьому, якщо зважати на те, що у плановій економіці державне управління відіграє вирішальну роль у визначенні всіх економічних пропорцій, а у ринковій системі ця роль більшою мірою має допоміжний (а по суті мінімальний) характер, то перехідна економіка займає проміжне місце за сферами охоплення і обсягами функцій державного регулятивного впливу, який через це є вищим, ніж за умов розвинутого ринкового механізму господарювання.

Вища значимість державного регулювання економічних процесів на етапі переходу до ринку пов'язана з двома важливими факторами. По-перше, сам процес трансформації економічних відносин вимагає формування базових умов (насамперед, правових) реалізації ринкових перетворень і подальшого цілеспрямованого управління ними. По-друге, у перехідній економіці неможливо одночасно створити всі необхідні умови функціонування ринку як саморегулювальної системи, а це потребує більш активного державного впливу на перебіг економічних процесів. Йдеться про необхідність створення ринкових інструментів забезпечення економічної стабільності і стимулювання виробничого зростання.

Указані зауваження є справедливими щодо впровадження і використання усього набору регулятивних засобів - як економічних, заснованих передусім на грошово-кредитних і бюджетно-податкових інструментах, так і адміністративних (в обмежених масштабах), що ґрунтуються на відповідних законах і провадяться шляхом видачі і вилучення ліцензій на право господарської діяльності. При цьому саме створення цілісної системи економічних методів регулювання є найважливішим завданням держави на перехідному етапі суспільного розвитку, позаяк неефективність державних підприємств і прямих форм втручання доведені багаторічною практикою організації господарської діяльності як в Україні, так і в країнах з розвинутими ринковими відносинами.

Таким чином, в перехідний період роль держави докорінно змінюється й на перший план висувуються важелі економічного регулювання, які опосередковано впливають на поведінку ринку. Це пов'язано з природнім звуженням сфер прямого, адміністративного регулювання, які суперечать самим основам функціонування ринкового господарства, однак певний мінімум яких необхідний з огляду, наприклад, на потреби підтримання конкуренції, регулювання діяльності монополій, вирівнювання зовнішніх ефектів.

У той же час, якщо з усього набору доступних державі важелів впливу на господарство в умовах функціонування ринкового механізму головна роль належить економічним інструментам, то в числі останніх, тобто в системі економічного регулювання провідне місце займають грошово-кредитні методи організації регулятивного процесу.

Грошово-кредитна політика являє собою один із ключових елементів економічної політики держави (нарівні з промисловою, структурною, зовнішньоторговою, фіскальною та ін.) і визначається пріоритетами і цілями економічного розвитку. Такими пріоритетами є стабільний ріст економіки, низька інфляція і, відповідно, стабільність цін, низький рівень безробіття, стійкий платіжний баланс. При цьому найважливішим завданням центрального банку - основного

державного інституту з реалізації грошово-кредитної політики - є забезпечення безінфляційного грошового обігу, оскільки саме подолання інфляції в умовах перехідного періоду слід вважати основною умовою формування належних умов для забезпечення успішного перебігу всіх ринкових перетворень.

Саме інфляція, руйнівний характер гіперформ якої на початкових етапах реформування, зумовила нагальну потребу регулювання темпів зростання грошової маси в національній економіці. Реалізація даного завдання безпосередньо залежить від формування подальшого ефективного застосування інструментів, за допомогою яких центральний банк спроможний впливати на масштаби і характер операцій комерційних банків (зміна офіційної облікової ставки, операції з цінними паперами на відкритому ринку, зміна норм обов'язкових резервів).

Разом з тим подолання інфляції може розглядатися лише як початковий етап у процесі налагодження механізмів грошово-кредитного регулювання, за допомогою яких мають долатися кризові явища, притаманні перехідній економіці, й насамперед виробничий спад. За таких обставин основним завданням монетарної політики в умовах зниження темпів інфляції (що можна вважати другим етапом перехідного періоду) є сприяння переорієнтуванню потоків капіталів з фінансового у реальний сектор економіки. Досягнення вказаних цілей визначається можливостями центрального банку створити належні стимули у комерційних банків для кредитного забезпечення процесу розширеного відтворення на мікрорівні. А це в свою чергу вимагає певної диференціації у методах грошово-кредитної політики (особливо стосовно встановлення нормативів діяльності комерційних банків) з тим, щоб інвестування коштів у реальний сектор було більш рентабельним, ніж їх оборот на фінансовому ринку.

Таким чином, саме грошово-кредитна політика як найбільш гнучка і адекватна природі ринку є більш придатною для активного застосування в умовах перехідної економіки, котра являє собою виведену з рівноваги систему, потреба в стабілізації якої відчувається з особливою гостротою. Це не виключає, звісно, можливості й необхідності грамотного, виваженого використання усіх інших інструментів регулятивного механізму, поєднання і взаємне узгодження яких з відповідними грошово-кредитними важелями спроможне усунути або ж пом'якшити протиріччя суто ринкової системи господарювання - вирівнювання довгострокових циклічних і короткострокових кон'юнктурних коливань, усунення диспропорцій ринкового розподілу з небажаними наслідками у соціальній сфері, ліквідація структурних диспропорцій між галузями економіки внаслідок розвитку НТП, забезпечення раціональних територіальних пропорцій розміщення виробництва, капіталовкладень і зайнятості.

Olexander Dzyublyuk

***STATE REGULATION OF ECONOMY IN TRANZITION
PERIOD AND ROLE OF MONEARY POLICY***

The main issues of regulation process and functioning of state in market economy are being considered. Special attention is paid to analysis of transforming role of state institutes in transition economy. The author considers monetary policy as a basic method of maintenance of macroeconomic balance and stability.